

TUVACADA SIFAT VE ZARFLARIN PEKİŞTİRİLMESİNDE YENİ BİR TASNİF VE RENK ADLARININ PEKİŞTİRMEDE KULLANILMASI*

Vildan KOÇOĞLU GÜNDOĞDU*

Öz: Türk dilinde sıfat ve zarfların pekiştirilmesi, bu kelimelerin anlamlarının yoğunlaştırılmasını ifade etmekte, bu pekiştirmeler morfolojik ve sentaktik yollarla yapılmaktadır. Bu konu, Tuva gramerlerinde, pekiştirme/kuvvetlendirme, formu usleniya kaçestva 'kuvvetlendirme şekilleri'; küşteldirer çada 'pekiştirme derecesi' başlıkları altında incelenir ve her iki gramerde de pekiştirmenin üç yolla yapıldığı üzerinde durulur: 1) Eklerle (+Glr: akkar 'apak', kökkür 'masmavi') 2) Hecenin bölünüp araya /p/ sesinin eklenmesiyle (dop-doraan 'çarçabuk, hemencecik') 3) Kelimelerle (tergün ulug 'oldukça büyük'). Gramerlerde, renk adlarının pekiştirme / kuvvetlendirme unsuru olarak kullanılmasyla ilgili herhangi bir bilgi bulunmamasına rağmen, sözlüklerde bu işlemlerle ilgili olabilecek anlamlandırmalar bulunmaktadır. İncelenen metinlerden hareketle Tuvacada kelime tekrarlarının ve kara, kızıl, kök renk adlarının, pekiştirme yolu olarak kullanıldığı görülmüştür. Bu da pekiştirmede farklı bir yapının daha varlığını ifade etmektedir. Bu makalede, Tuvacada sıfat ve zarfların pekiştirilmesinde farklı bir yol olan renk adlarıyla yapılan pekiştirmeler incelenecektir. Konuyla ilgili olarak, ilgili lehçenin kapsamlı sözlükleri taranmış, edebi eserlerden fişlemeler yapılmış ve bilimsel yazılardan faydalanılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Tuvaca, Pekiştirme, Kelime Tekrarları, Renk Adları, Kara, Kızıl, Kök.

A New Classification on the Intensification of the Meaning of Adjectives and Adverbs in Tuwan and Using Color Names in Reinforcement.

Abstract:: The reinforcement of degree adjectives and adverb comes to the meaning intensification of the meaning of these words and for this reinforcement are benefited from morphological and syntactic ways in Turkish Language. In grammars of Tuwan, the reinforcement / intensification is analysed under the title of formi usleniya kaçestva and küşteldirer çada and in both grammar it is indicated that reinforcement is effectuated by using three ways: 1) with the suffixes (+Glr: akkar 'snow-white', kökkür 'very blue') 2) by inserting /p/ sound into the first syllable (dop-doraan 'very quickh') 3) with words (tergün ulug 'very big'). Although there isn't any information on this subject in grammars, in dictionaries there are meanings regarding this function. As a result of our research, it has been observed that reduplications and colour names (such as kara, kızıl, kök, (black, red, root) are used as another way of reinforcement in Tuwan language. This implies the existence of a different structure in intensification. In this article, intensifying constituted with colour names will be analyzed. In this article, comprehensive dictionaries of the relevant dialect were scanned, samples were compiled from literary works and scientific articles.

Keywords: Tuwan, Intensifying, Reduplications, Colour Names, Black, Red, Blue.

* Bu makale, Türk Dil Kurumu tarafından düzenlenen "8. Uluslararası Türk Dili Kurultayı"nda (22-26 Mayıs 2017 Ankara) sunulmuş bildiriiden geliştirilmiştir.

* Dr., Ege Üniversitesi, Türk Dünyası Araştırmaları Enstitüsü, Türk Dili ve Lehçeleri Anabilim Dalı, İzmir / TÜRKİYE. E-Posta: vk.gundogdu@hotmail.com ORCID No: 0000-0003-4074-9457

Türk dilinde sıfat ve zarfların pekiştirilmesi (İng. *intensifying*, Ru. *интенсивность*), bu kelimelerin anlamlarının yoğunlaştırılmasını ifade etmekte, bu pekiştirmeler morfolojik ve sentaktik yollarla yapılmaktadır. Dil bilgisi kitaplarında, terim sözlüklerinde ve bilimsel makalelerde pekiştirme kavramı derecelendirme, mukayese, vb. başlıklar altında açıklanmaya çalışılmış ve örneklerle sunulmuştur (bk. Deny 1941, Korkmaz 1992, Hengirmen 1999, Korkmaz 2003, Üstüner 2003, Banguoğlu 2004, Özçelik 2012). Burada sadece birkaç dil bilgisi kitabından tanımlama ve örneklerle yer verilecektir.

Jean Deny (1941: 229-230), sıfatları ele aldığı bölümde "Mukayese (Ölçümleyiş, comparaison) dereceleri" bahsinde Türkçede üstünleme (superlatif) ve aşağılama (comp. d'inferiorite) ye mahsus ek olmadığını, mukayese amacıyla sıfatların ve zarfların öncesine başka bir zarf getirilerek bu işlevin yerine getirildiğini, ancak Eski Türkçede -rek, -rak edatının her türlü sıfatın sonuna getirilerek mukayesenin ifade edildiğini belirtmiştir. J. Deny, gramerinde ayrıca bir berkitme, pekiştirme kavramından bahsetmez, sadece aynı bölümün devamında sıfatların anlamlarının yoğunlaştırılmasıyla ilgili olarak şu açıklamayı yapmıştır:

"Yine sıfatların manası sağlamlaştırılmak için bunlar (fransızcada olduğu gibi) ya bütün tekrar edilir: *yüksek yüksek = çok yüksek* "trés haut" gibi; veya kısmen tekrar edilir. Yani, sıfattan evvel o sıfatın ilk hecesindeki birinci konsola vokal alınarak buna ikinci konson olmak üzere r, s, m, p den biri eklenmekle vucude gelen hece getirilir." (s. 231).

Bu açıklama sonrasında Arapça ve Farsça üstünlemelerinin Türkçedeki örneklerini sıralayan Deny, bunların bazen "mubalâğa (superlatif absolu)" anlamında kullanıldığını da belirterek şu örneği vermiştir: elzem "çok lâzım" (s. 232). Dolayısıyla J. Deny'nin gramerinde sıfatların anlamlarının yoğunlaştırılması maksadıyla "anlamın sağlamlaştırılması" ve "mubalâğa" ifadeleri kullanılmıştır.

L. Johanson'a göre, "Adlardan farklı olarak Türkçe sıfatlar, pekiştirme [intensifying] ve küçültme [detensifying] işlevli ekler veya çeşitli sözcükler alabilirler. Pekiştirme ekleri, verilen özelliğin hayli, oldukça, özellikle vb. yüksek derecelerini belirten, üstünlük veya benzeri işlevlere sahiptir." (2004: 16).

Tahsin Banguoğlu (2004: 348), berkitme sıfatları başlığı altında "vasfın yoğunluğunu salt olarak yüksek derecesiyle gösteren sıfatlara berkitme sıfatları adını veriyoruz" tanımlamasını yapmış, "Türkçede berkitme sıfatları en çok benzer hece katkısı yoluyla" olduğunu ifade ederek, m, p, r, s seslerinin ilavesiyle "apaçık, kapkara, besbelli" şeklinde bir pekiştirme yolunda ilk hecede önseslerin tekrarlanması yerini benzer kullanımlarda bir önek gibi kullanıma bıraktığını ve bu önekin "sıfatları tekrarlama yoluyla berkitme (kara kara, diri diri) ve koşma takım hâlinde berkitme (kara kuru, deli dolu) şekillerinden örnekleme yoluyla doğmuş" olabileceğini vurgulamıştır. Örneğin, büyük → **büs**-büyük, bütün → **büs**-bütün; kara → **kap**-kara, katı → **kap**-katı. Banguoğlu (2004: 376-377), berkitme zarflarını ele aldığı bölümde, zarfların da sıfatlarla aynı yollarla (ilk hecenin bir önek gibi kullanılmasıyla: *apaçık suçlu*; ikileme sıfatlarıyla: *az az içiriniz*; adların ikilemek yoluyla: *adım adım izleyeceksiniz*), yoğunluğun artırılarak berkitme ifade ettiğini belirtmiştir.

Zeynep Korkmaz (2003: 383-384), bu konuyu gramerinde "sıfatlarda pekiştirme işlevi" başlığı altında ele alarak, "nitelik sıfatlarındaki pekiştirme yani anlam güçlendirme işlevi"nin pekiştirme sıfatları ile, bunların da "sıfatın başına eklenen

hecelerle" (örn. *bomboş odalar, dimdik yürüyüş*) karşılandığını ifade ederek, bir başka pekiştirme yolunun ise "sıfatların veya sıfat olarak kullanılan adların tekrarlanması" (örn. *büyük büyük ağaçlar, salkım salkım üzümler*) şeklinde olduğunu belirtmiştir. Korkmaz, "durum bildirme zarfları"nı (502. s) ele aldığı bölümde ise "bir oluş ve kılışın durumu, kendisine eklenen zarfın anlamı ile bağlantılı olduğundan, bu grupta yer alan zarflar, işlev bakımından hayli çeşitlidir. Durumda benzerlik, beraberlik, dilek, hatırlatma, karşılaştırma, kesinlik, pekiştirme ... gibi" bilgisini vermiştir. "Pekiştirme bildirenler" (508. s) başlığı altında, bunların "işlev bakımından fiildeki anlamı pekiştiren ve güçlendiren zarflar" olduğunu ifade etmiş ve sunmuş olduğu *damla damla, apansız, büsbütün* gibi örnekler bakıldığında, bunların da hece eklenmesi ve kelimelerin tekrarlanması şeklinde iki yolla yapıldığı görülmüştür.

Türkiye Türkçesiyle ilgili bazı dil bilgisi kitaplarına bakıldığında sıfatların ve zarfların pekiştirilmesinde renk adlarının kullanıldığına ilişkin herhangi bir bilgiye rastlanmamaktadır. Oysa ki, I. Laude-Cirtautas, *Der Gebrauch der Farbbezeichnungen in den Türkdialekten* (1961: 34, 55) 'Türk diyalektlerinde renk adlarının kullanımı' adlı eserinde *kara cahil, kara kuru, kara yoksul; kızılca kıyamet, kızıl deli, kızıl cahil, kızıl ümmi* örneklerindeki kullanımda bunların *Verstärkungswort* 'pekiştirme sözü' (İng. intensifier) işleviyle kullanıldığını ifade etmiştir.

Tuvacada Pekiştirme Kavramı ve Pekiştirme Yolları

Tuva gramerlerinde, pekiştirme/kuvvetlendirme Rusça gramerde *формы усиления качества* (İshakov & Pal'mbah 1961: 186), Tuvaca gramerde *күтмелдирер чада* (Sat & Salzınmaa 1980: 129) terimleri ile ele alınmıştır. İshakov ve Pal'mbah (1961: 184-187), sıfatlarda karşılaştırma meselesinde N. K. Dmitriyev'in yapmış olduğu teorik temele dayanarak kendileri Tuvacadaki durumu ele almışlardır. Gramer yazarlarının aktardıkları bilgiye göre, N. K. Dmitriyev (1948: 83-84), Türk dillerinde karşılaştırmanın iki tipi olduğunu belirtmiştir:

1. Somut (konkretiny): Burada somut nesnelerin karşılaştırılması yoluyla niteliğin karşılaştırılması söz konusudur.
2. Soyut (abstraktıny): Buradaki karşılaştırma, nesnelerin yardımıyla değil, teorik açıdan ideal normların ortaya konulması yoluyla gerçekleşmektedir.

N. K. Dmitriyev, karşılaştırmanın soyut formları içinde niteliğin güçlendirilmesi veya zayıflatılmasının olduğunu, ayrıca güçlendirmeler arasında üstünlük derecesinin de bulunduğunu belirtmiştir. İshakov ve Pal'mbah, Dmitriyev'in şemasını örnek alarak, Tuvacadaki nitelik sıfatlarının soyut karşılaştırmasını şu formlarla göstermektedirler:

1. Temel form
2. Niteliğin zayıflatılmasını gösteren formlar
3. Niteliğin güçlendirilmesini ifade eden formlar (formami intevsiva)
4. Üstünlük derecesi formları (1961: 185).

Bizim konumuzla ilgili olan 3. madde için ise İshakov, Pal'mbah "formu usileniya kaçestva"nın (niteliğin güçlendirilmesi) üç yolla yapıldığını ifade ederler: 1) Belirli eklerle (-kır / -kir, -kur / -kür, -gır/ -gir, -gur / gür; -ıngır / -ıngir, -uıgur / -üıgür; 2) zarflar ve pekiştirme edatları yardımıyla (dika "çok", konçuğ "çok, oldukça" gibi); 3) kelimenin ilk hecesinin p sesi eklenerek tekrarlanması yoluyla (sarıg — sap-sarıg, ak — ap-ak) (1961: 186-187).

Tuvaca gramerde, Sat ve Salzınmaa (1980: 128-130) “demdek adının çadaları” (sıfatlarda dereceleme) başlığı altında konuyu değerlendirirken, “şınarın demdek attarı”nın (niteleme sıfatları) “koşkadır” (zayıflatma / küçültme) ve “küşteldirei” (güçlendirme / pekiştirme) olmak üzere iki derecesi olduğunu belirtmişlerdir. Gramer yazarlarına göre pekiştirme, eklerle, ilk hecenin tekrarlanmasıyla ve güçlendirme ifade eden kelimelerin yardımıyla yapılmaktadır.

Her iki gramerde de sıfatlarda pekiştirmenin üç yolla yapıldığı üzerinde durulur: 1) Eklerle 2) Hecenin bölünüp araya /p/ sesinin eklenmesiyle 3) Kelimelerle.

Biz bu pekiştirme yollarına kelime tekrarlarını ve makalenin asıl konusu olan renk adlarıyla yapılan pekiştirmeleri ekleyerek yeni bir tasnifle alanı genişleteceğiz.

Tuvacada Sıfatların ve Zarfların Pekiştirilmesinde Kullanılan Yollar:

1. Morfolojik Yol

2. Sentaktik Yol

2.1. Kelimelerle

2.2. Kelime Tekrarlarıyla

2.2.1. Aynı kelimenin tekrarlanması yoluyla

2.2.2. Kelimenin pekiştirme hecesiyle tekrarlanması yoluyla

2.3. Renk Adlarının İlavesiyle

2.3.1. Kara + İsim/Sıfat/Zarf

2.3.2. Kızıl +İsim/Sıfat/Zarf

2.3.3. Kök +İsim/Sıfat/Zarf

1. Morfolojik yol

Eklerle yapılan pekiştirme yoludur. Tuvacada pekiştirme +*Glr* ekiyle yapılır, varlıkların renklerini bildiren sıfatlara eklenerek pekiştirme yapar, kullanımı kısıtlıdır:

- *akkır* "bembeyaz", *kızılgır*¹ "kırpkızıl", *kökkür* "masmavi".
- *Ыраажылар аккыр өөндө*

Ырым арткан – аялгам ол. (Kenin-Lopsan 2003)

Ираажылар аккыр өөндө

Ирим арткан - аялгам ол.

"Şarkıcılar **bembeyaz** yurtlarında

Şarkım kaldı - ezgimdir o."

2. Sentaktik yol

2.1. Kelimelerle

S. Aslan, “Zarflar ve zarf olarak kullanılabilen kelimeler sıfatların, fiillerin ve başka zarfların önüne gelerek onlara yer, zaman ve miktar bakımından belirginlik kazandırmaktadır. Bu kelimeler yer, azlık-çokluk, zaman ve hâl zarflarının; niteleme ve belirtme sıfatlarının önüne gelerek azalma ve çoğalma yönünde derecelendirme

¹ Rusça gramerde eklerle yapılan pekiştirmeler bölümünde -*Glr* ekiyle birlikte -*İnglr* ekinden de bahsedilir ve *kızılgır* (ярко-красный "parlak kızıl") örneği verilir (İshakov, Pal'mbah 1961: 186-187). Tuvaca gramerde ise sadece -*Glr* ekinin varlığından bahsedilir. Burada *kızılgır* örneğinin yanında "bazen de kızılıgır" açıklaması eklenmiştir; ancak ek, ayrı bir ek olarak gösterilmemiştir (Sat, Salzınmaa 1980: 130).

yapabilmektedir” şeklinde ifade etmiştir (2002: 36). Tuvacada da zarf işlevli kelimeler, sıfat veya diğer zarfların önüne gelerek bunların asıl anlamlarına göre daha yoğun bir anlama bürünmelerini ve dolayısıyla pekiştirilmelerini sağlamaktadır. Bu kelimeler oldukça fazladır. Bunlardan en sık kullanılanları ise şunlardır:

dıka "çok", *tergiin* "oldukça", *köngüs* "aşırı", *aajok* "olağanüstü", *eleen* "oldukça", *mırıııay* "oldukça", *kedergey* "tamamiyle", *hölçok* "epey", *konçug* "çok, şiddetle", *ulam* "daha da" vb.

- *tergiin ulug* "oldukça büyük", *dıka çaraş* "çok güzel", *köngüs öske* "çok başka".
- *Блацгыя куштар чанып кээн турда суг, кижі дыка-ла аал-чуртун сактыр чорду ...* (KB, 19).

Ilanğııya kuştar çanıp keep turda sug, kiji dıka-la aal-çurtun saktır çordu ...

"Özellikle, kuşların dönüp gelmesi gibi, insan da yerini yurdun **çokça özlerdi** ..."

2.2. Kelime Tekrarlarıyla

2.2.1. Aynı kelimenin tekrarlanması yoluyla

Kelime tekrarlarının pekiştirme amaçlı kullanımına sıkça rastlanır. TT dil bilgisi kitaplarında ve ikilemelerin ele alındığı çalışmalarda bu yapıların sıfatın ve zarfın anlamını çoğaltma yönünde pekiştirdiği üzerinde kuşkusuz durulur. V. Hatipoğlu, ikilemeleri anlam bakımından ele alırken "ikilemenin başlıca amacı anlamı pekiştirmektir" bilgisini vermiş, ancak ikilemelerin yarattığı bu pekiştirme kavramının (örn *demet demet güller*, *deste deste para* gibi), "çok, pek, fazla, gayet" gibi sözcüklerle sağlanmayan ayrı bir anlam yoğunluğu ifade ettiğini de eklemiştir (1981: 55).

Tuva gramerlerinde tekrarların, pekiştirme yapma yolları arasında bahsi geçmemektedir; ancak örneklerin büyük çoğunluğu tekrarlarla pekiştirmenin yapıldığını kanıtlamaktadır. *Birebir/tam kopyalamalarla* oluşan yani *sözcükbirimsel tekrarlar* (lexical reduplication) (Özkan 2011: 1632) görünümünde olan bu tekrarlar, bir sözcüğün yalın şeklinin yinelenmesinden oluşmakta ve sıfat veya zarf işleviyle kullanılan birimin anlam yoğunluğunu artırmaktadır.

- *ulug-ulug a'ttar* "büyük büyük atlar, büyükçe atlar", *çaa-çaa ajıduşkınnar* "yepyeni açılımlar", *sarıg-sarıg hayalar* "sapsarı kayalar".
- *Алды-даа чыл эрткен болза, хоорай шаа-биле өскерлип, чaa-çaa бажыңнар немежип келгенин ол эскерип, ...* (KB, 165)

Aldı-daa çıl ertken bolza, hooray şaa-bile öskерlip, çaa-çaa bajıñnar немежип келгенин ол эскерип ...

"Altı yıl geçmişse de, şehrin zamanla değişerek, **yepyeni evlerin** yapıldığını fark edip ..."

2.2.2. Kelimenin pekiştirme hecesiyle tekrarlanması yoluyla

B. Vardar, Açıklamalı Dilbilim Terimleri Sözlüğü'nde, pekiştirme hecesiyle kurulan yapının tanımını şu şekilde göstermiştir:

"**pekiştirmeli** (Alm. Intensivum, Fr. intensif, İng. intensive). Kökün belirttiği özelliği artırıcı nitelik taşıyan ek almış ad, sıfat, belirteç ya da eylemler için kullanılır. Türkçede pekiştirmeli biçimler, çoğu kez sıfatın, kimi durumlarda da adın ilk seslemindeki ünlünün, baştaki ünsüzle birlikte [p], [m], [r], [s] ünsüzlerinden biriyle ya da ünlüyle başlayan bir ad ya da sıfatın [p] ünsüzüyle kapatılması sonucu oluşan seslemin aynı sözcüğün başına getirilmesiyle elde edilir (örn. kupkuru, yemyeşil, tertemiz, masmavi, vb.)" (2002: 159).

Türkçede, dilbilgisi kitaplarında, pekiştirme sesiyle kurulan birliklerin, hece (Emre 1945: 94, Bilgegil 1964: 196, Hatipoğlu 1973: 28); önek (Gencan 1971: 155-156) olarak sayılması (Dizdaroğlu 1973: 420) ayrıca Türkçede pekiştirmeli sıfatlar, sıfat veya zarfların pekiştirilmesi bahislerinde geçen pekiştirme hecesiyle kurulan yapılar hakkında bazı atlandırma farklılıkları bir tarafa bırakılırsa ortak olan şey, bu yapıların anlama yoğunluk katarak, birlikte kullanıldığı sıfatın/ zarfın derecesini yükselttiğidir.

B. Özkan'ın, sesbirimsel tekrarlar (phonological reduplication) terimiyle ifade ettiği bu konunun batıda *gemination*, 'phonological reduplication' ve yine "pekiştirmeli (vurgulu) tekrarlar" için 'emphatic reduplication' terimleriyle kullanıldığını belirtmiştir (Özkan 2011: 1630). Özkan, ünsüzlerin pekiştirme ve başka dilsel yapıları ifade etmek üzere sesbirimsel tekrar görünümünde olduklarını ve bunların anlambirimsel değişimlerle dil sisteminde yer aldıklarını belirtmiştir. "Türkiye Türkçesinin söz varlığında *sapsarı, masmavi, dopdolu, çırılçıplak* vb. sesbirimsel tekrar yapıları Türkçe Sözlükte yer alan sesbirimsel tekrarlardır. Bu yapıların sözlükbirimselleşmesinde yeni bir anlamı karşılıyor olmaları önemli bir ölçüttür." (2011: 1631)

Türk dilinin her sahasında görülen bu pekiştirme yolu, Tuvacada tek sesin, sadece p sesinin, kullanılmasıyla farklılık gösterir. Bu sesle kapatılan hece sonrasında, Tuvacada ikilemelerin (*ada-iye* "anne baba", *aŋgi-aŋgi* "farklı farklı"), bazı eklerin (copula -DIR: *bo-dur* "budur"; vasıta -bile: *seeŋ-bile* "seninle"; entlitik -LA: *eki-le* "iyi, iyice"; -daa edatı: *kelze-daa* "gelse de" gibi) imlasında görülen - (tire) işaretinin eklenmesi suretiyle tekrar oluşturulur.

- *çap-çaa* "yepyeni", *dop-doraan* "çarçabuk, hemencecik", *sap-sarıg* "sapsarı" vb.

- *Бо Дажыма эживистиң салган, сагындырган айтырыгларың доп-дораан холга алып-дыр, хя-дуңма! - деп, Араажы улашкан. (АМ, 221)*

Bo Dajıma ejivistıñ salgan, sagındırgan aytırgların dop-doraan holga alır-dır, ha-duñma!

"Bu Dajıma arkadaşımızın öne sürdüğü, hatırlattığı meseleleri **çarçabuk** ele almalıdır, kardeşler!"

2.3. Renk Adlarının İlavesiyle

Geçmişten günümüze kadar renkler üzerinde çokça durulmuştur. Renklerin insan düşüncesinde oluşturduğu çağrışımların dilde çizdiği kavram dünyası ile ilgili geniş bir literatür mevcuttur (Laude-Cirtautas 1961, Gabain 1968, Kononov 2015, Dongak 2004, Kormuşın 2001, Mayzina 2008, Anay 2016). Geçmişte, yön adlarının ifade edilmesinde, bazı kozmogonik atlandırmalarda, halk ve kavimlerin, coğrafi bölgelerin, unvanların atlandırılmasında renkler sıkça kullanılmıştır (bk. Kononov 2015). A. von Gabain (1968: 107), renklerin sembolik anlamlarını ele aldığı yazısında, çok eski zamanlardan beri Çin, Moğol ve Türk görüş dairesinde dünyanın dört bölüme ayrıldığı (doğu, batı, kuzey, güney), aynı zamanda dört mevsim (ilkbahar, yaz, güz, kış) ve günün bölümlerinin (sabah, öğle, akşam, gece yarısı) renklere göre düzenlendiğini belirtmiştir. Her bölüm bir renkle ifade edildiği gibi bir hayvan adı ve bir unsurla da belirtilmiştir: doğu: mavi/yeşil, ejderha, tahta; batı: ak, pars, maden; güney: kızıl, kuş, ateş; kuzey: kara, kertenkele, su.

Yine aynı çalışmada, renklerle kurulan bazı ifadelerin her zaman yukarıda bahsedilen dört bölümden biri eşitlemesiyle ilgili olmadığı, örneğin *ak han - kara han*'da olduğu gibi 'o' ve 'öteki' anlamını verdikleri ve bunların birbirine bir ilgileri olduğunu belirttiği üzerinde durulur (1968: 108).

Türk Kültüründe ve Türk Mitolojisinde renklerin ifade ettikleri anlamlar, semboller ve halk inanmaları içinde gelişen bazı uygulamalarla ilgili olarak da oldukça geniş bir literatür bulunmaktadır (İnan 1968, Ögel 1984, Genç 1997, Genç 2009, Kalafat 2012, Ekici 2016). Ancak, biz burada renklerin gramatikal bir süreç içine girerek birlikte kullanıldığı kelimelerin anlamlarını güçlendirerek pekiştirici olarak kullanılması üzerinde duracağımız için bu konuları ele almayacağız.

Doğan Aksan, "bir ses bileşiminin, bir sözcüğün başlangıçta bir nesneyi, göndergeyi dile yansıttığını, başka bir deyişle, her bir sözcüğün bir temel anlam ögesini karşıladığını kabul ettiğimize göre, bir sözcüğün zamanla o kavramdan az çok uzaklaşması ya da yeni bir kavramı yansıtmaması durumunun bir anlam değişmesi olarak görülebileceğini" ifade eder (1995: 525). Mesela, "birçok toplumda renkler birtakım anlamlara gelmekte, örneğin kara renk matematiği anlatmaktadır. Kırmızı renk de genel olarak kan, savaş anlamına gelir" (1995: 43).

Burada üzerinde durmak istediğim, Tuvacada özel bir pekiştirme türü olan renk adlarıyla yapılan pekiştirmeler olacaktır. Pekiştirme, dilin imkan sunduğu araçlarla (morfolojik, sentaktik), farklı yollarla yapılabilmektedir. Bir sözcüğün, sentaktik yollarla anlamlarının yoğunlaştırılmasında, burada pekiştirmeye yardımcı unsurların, söz veya söz birliklerinin, Aksan'ın belirttiği gibi, az çok bir semantik değişiminin ve yeni fonksiyon kazanmasının kaçınılmaz olduğu görülür.

Tuvacada renk adlarının ilavesiyle sıfat ve zarfların pekiştirilmesi meselesi gramerlerde bahsedilmemiştir. Konuyla ilgili ilk bilgilere bilimsel çalışmalarda rastlanmaktadır (bk. Laude-Cirtautas 1961, Tatarintsev 1987, Kormuşın 2001, Mayzina 2008, Annay 2016).

Tuvacada *kara*, *kızıl* ve *kök* olmak üzere üç renk adının isim, sıfat ve zarflardan önce kullanılarak pekiştirme işlevine büründüğü görülmektedir.

▪ KARA

Kara sözcüğünün, TSTY'de 19 anlamı verilmiştir: Kömür renginde; karanlık; derisi kara olan; sevgili; sütsüz olan; yağsız; herhangi bir şeyle karıştırılmamış olan; kirli; fakir; rutbesiz, sıradan; yalan, haksızlık; kötü, kötü düşünceli; sezi, his; hedef, nişan.

Bu sözcüğün pekiştirme fonksiyonuyla ilgili olabilecek anlamlandırmalar ise sözlükte şöyle geçmektedir:

kara maddesinin 18. anlamı *бүгү, бар-ла - наличный, весь имеющийся, весь* "bütün, tamamı, mevcut olan hepsi"; 19. anlamı *шуут, мырынай, аажок, кончуг - совсем, совершенно, очень* "çok, fazlasıyla, tamamen, bütünüyle" olarak verilmiştir. Ayrıca sözlükte *kara* sözcüğüyle kurulmuş deyimler de yer almaktadır: *kara baarı kadar* "çokça gülmek, göbeği çatlarçasına gülmek" vb.

TRS'de *kara* maddesinin 3. anlamı *очень; совершенно, совсем* "çok, fazlasıyla, tamamen, bütünüyle" şeklinde geçmektedir. İ. Kormuşın, Türk Dillerinin Karşılaştırmalı-Tarihi Dil Bilgisi- Leksika adlı kitapta renk adlarını kaleme aldığı yazıda *kara* renk adının 31 anlamını ve bu anlamların hangi Türk lehçelerinde bulunduğunu yazmıştır. *Kara* sözünün 20. anlamını ise " *очень, совершенно, совсем, абсолютно*" olarak vermiş ve bu anlamın Kbk., Hak., Tuv., Yak. lehçelerinde görüldüğünü belirtmiştir (2001: 593). Ancak daha sonra yapılmış bir çalışmada Altaycada da aynı kullanımın varlığı tespit edilmiştir. A. N. Mayzina'nın hazırlamış

olduğu tezde (2006), Altaycada da aynı işlevle bazı renk adlarının güçlendirme ve anlamı yoğunlaştırma işleviyle kullanıldığı üzerinde durulmuştur. Mayzina, Altaycada *ak, kara, kök, kızıl, kuba* “soluk sarı” gibi renk adlarının bazı birleşimlerde “çok, oldukça, tamamıyla, bütünüyle” anlamıyla kullanıldığı ve metin içinde güçlendirme işleviyle görev yaptığını belirtmiştir. *Kızıl tas* “tamamıyla çıplak, çırlıçıplak”, *kök tenek* “çok aptal” vb.

I. Laude-Cirtautas (1961: 34), kara sözünün güçlendirme işleviyle kullanılması ile ilgili olarak (qara als Verstärkungswort), karanın negatif duygu değerinin pozitifleşmesinin bir başka örneği olarak, onun sıfatların pekiştirilmesinde kullanılması olduğunu belirtmiştir ve lehçelerden şu örnekleri vermiştir: *qara ğahil* ttü. “sehr dumm” ‘çok akılsız; *qara quru* ttü. “mager, dürr” ‘zayıf, çelimsiz, çok çelimsiz’; *qara yañis* alt., *qara çayis* sag. šor “ganz allein, einzig” (çok yalnız, tek); *qara qaršī* tat. “gerade gegenüber” (tam karşısı); *qara ädgü* QB “sehr gut” (çok iyi); *qara+nday ğala* kir. “tamamıyla bir iftiradır, hayasızca bir yalan”; *qara+nday buzup* “büsbütün yıkarak, bozarak”. Laude-Cirtautas, kara renginin ifade ettiği olumsuz anlamdan sıyrılarak pekiştirmede kullanılmasına delil olarak da, dipnotta, Kırgızcada *yaman*, Eski Türkçede *ayığ* sözlerinin aynı işlevde görüldüğünü belirtmiştir: *ğaman ğaqšī* “pek iyi” (sehr gut); *ğaman ğoñ* “gayet büyük” (äußerst groß); *ayïy ädgü* “sehr gut” (çok iyi) (1961: 34, 4. Dipnot).

A. N. Kononov, “Türk Lehçelerinde Renk Adlarının Semantiği” (2015) adlı çalışmasında, kara renk adını ele aldığı bölümde, bazı kalıplaşmış tamlamalarda karanın yoğunluk, kuvvet, güç anlamlarıyla birleşende yer aldığını ifade etmiştir. ‘büyük’, ‘iri’, ‘bol’ anlamlarında: *qara tärim* (Tonyukuk, 52) ‘çok terim’; karşılaştırınız Kırg., Kaz., *qara tär* ‘çok ter’; Uyg. *qara ter* ‘çok ter’ (s. 188). ‘baş’, ‘ulu’, ‘güçlü’, ‘kuvvetli’ anlamlarında: *kara aygır* ‘güçlü aygır’ (Kitab-ı Dedem Korkut’ta) (s. 189); ‘Şiddetli’ (rüzgâr, ayaz vb. hakkında): Türkiye T. *kara kış*; Tat. *kara kıımız* ‘sarhoş edici (yani; kuvvetli) özel kıımız’ (s. 190). Ayrıca, Kononov, Laude-Cirtautas’tan aktardığı bilgiye göre, kara kelimesinin pekiştirme sözcüğü olarak kullanılmasına da yer vererek, *adım ölgäş kara çadam kaldım* ‘atım ölünce tamamen yaya kaldım (Katanov 1903: 808), Tat. *Kara jeyeu* ‘tamamen yalın’, ‘her şeysiz’, ‘hiçbir şeysiz’ örneklerini sunmuştur (s. 195).

N. Useev, *kara bol-* birleşik fiilinin anlamını ele aldığı makalesinde *kara* kelimesinin güçlü, büyük anlamlarından hareket ederek *kara bol-* birleşik fiilini “1. Siyah renkte olmak 2. Güçlü olmak 3. Çok sayıda olmak 4. Destekçi olmak” şeklinde anlamlandırır (2013: 452). Burada 2. ve 3. anlamların bizim üzerinde durduğumuz konuyu da desteklediği ve bu anlamlarıyla, *kara* sözünün bir kelimenin yoğunluğunu kolaylıkla artırabildiği söylenebilir.

B. İ. Tatarintsev, *kök, kara* ve *kızıl* renk adlarının basit bileşenlerde işaret edilenin yoğunluk derecesini farklı araçlarla artırabilir olduğunu belirtmiş ve *kara* sözüyle şu birleşimleri vermiştir: *kara küş-bile* 'изо всех сил' (bütün gücüyle), *kara alban* 'строго обязательно' (mutlaka), *kara höktüg* 'очень забавный' (çok neşeli) (1987: 63). E. Annay (2016: 96), Tuvacada önemli bir grup ifade aracı olarak kullanılan *kara, kök* ve *kızıl* renk adlarının *intensifier* "pekiştirici" fonksiyonunda hangi bileşenlerle nasıl kullanıldığını formüle etmiştir. Renk adının sıfat veya zarf işleviyle şu şekillerde kullanıldığını göstermiştir: $N_1N_2 = Adv+Adv; Adv+Adj; Adj+N; Adv+N_{Instr}$.

Bizim metinlerden taradığımız *kara* sözünün, sıfat ve zarf görevindeki kelimelerle birlikte pekiştirme fonksiyonuyla kullanılarak anlamı güçlendirdiği kullanımlar ise şu şekildedir:

kara çaaskan / kara çağыс "yapayalnız, tek başına; sadece"

• *Кандыг-даа кижиниң бай, тодуг-догаа чоруу кара чаңгыс ажыл-иштен хамааржыр болдур ийин, оол.*

Kandig-daa kijiniñ bay, todug-dagaa çoru kara çağыс ajıl-işten hamaarjır boldur iyin, ool.

"Her kişinin zenginliği, tokluğu, **sadece ve sadece** çalışmayla ilgilidir, oğul."

• *Кижиниң иштилелге кара чааскаан чурттап шыдавас.* (www.rtyva.ru)

Kiji niitilelge kara çaaskaan çurttap şıdavas.

"İnsan, toplumda **yapayalnız** yaşayamaz."

kara çajından "çok erken yaşlardan beri, erken yaşlarda"

• *Ону кара чажындан кандыг-даа ажылдан чалданмас, кезеэ-шалып, кадыг-береге торулбас кылдыр кырган-авазы кижизидип чораан.* (KB, 8)

Onu kara çajından kandig-daa ajıldan çaldanmas, kejee-şalıp, kadıg-bergege torulbas kıldır kırgan-avası kijizidip çoraan.

"Babanesi onu, **çok erken yaşlarda**, hiçbir işten sıkılmayan, çalışkan, zorluklara dayanıklı biri kişi olarak yetiştirmiştir."

kara kezeede "daima"

• ***Kara kezeede turar daş köjee bol!*** (TSTY, 67)

"**Daima** ayakta duran taş abide gibi ol."

kara şaar "çok fazla, fazlaca"

• *Шаанда чылгы мал кара шаар турар чер чүве.* (AM, 197)

Şaanda çılgy mal kara şaar turar çer çüve.

"Eskiden yilkıların **çok fazla** olduğu yerdı burası."

kara öjegeer/ kara öş-bile "tamamen kasıtlı, kasten, inadına"

• *Чүгле кара өжегээр кылган чүве-дир. Кым ону кылганын ыяап тывар бис.* (AM, 108)

Çügle kara öjegeer kılğan çüve-dir. Kım onu kılğanın ıyap tıvar bis.

"Tamamen **kasıtlı** yapılan bir şey bu. Bunu kimin yaptığını mutlaka bulacağız."

kara mañ-bile "hızlı adımlarla, koşarcasına, çok hızlı"

• *Дора-Аскыр, шыргай органы күчүлүг хөрээ-биле чара чүткүп орган чүве дег, дөө-ле сыр кара маң-биле үне маңнап орган.* (KB, 41)

Dora-Askır, Şırgay organı küçülüg höree-bile çara çütküp organ çüve deg, döö-le sır kara mañ-bile üne mañnap organ.

"Aygır, kalın ipi güçlü göğsüyle yarıp geçerek **çok hızlı koşup** kaçıp gitti."

kara toyançı "çok serseri"

kara der tök- "bütün gücüyle çalışmak, çok der dökmek "

• Арбан, суму аразынга аалдар кезип колданып чоруур кижилерни "кара дээринге кагдырган **кара тоянчы** шагаачылар" деп чектеп дорамчылавышаан, бай-шыырак улустар оларны кам-хайыра чокка

кулданып, **кара дерин** төп, балдырының эьдин шылып, ханын соруп кээри кедерээн. (AM, 31)

*Arban, sumu arazinga aaldar kezip kodlanıp çoruur kijilerni "kara deeringe kagdırgan **кара тоуаңчи** şaaçılar" деп çekтеп дораңçилавишаан, бай-şurak ulustar olarnı kam-hayıra çokka kuldanıп, **кара дерин** төп, baldırınıп e'din şılıп, hanın sorup keeri kedereen.*

Metinlerden ve çalışmalarından tespit edilen diğer örnekler:

kara turazında "tamamiyle kendi isteğiyile", kara ugaan-bile "tamamen akıldan, hiç bir alet kullanmadan", kara xöjnü çok kiji "hiç isteği olmayan; çok isteksiz", kara aay, kara küjü-bile "tüm gücüyle", kara erten "çok erken", kara kejee "çok geç saatler", kara kaygamçık "çok şaşırtıcı", kara xök "çok eğlenceli".

▪ KIZIL

I. Laude-Cirtautas (1961: 55), *qara* renk adında olduğu gibi kızıl da bir olumsuzluğun varlığı söz konusu olduğunu belirtmiştir. Anlamın olumsuzluktan olumluya geçmesi, işlev olarak da bu kelimelere farklı bir boyut kazandırmıştır. Tıpkı *qara* "karanlık, siyah" > "çok kötü, korkunç" gelişimi sonucunda *kara* renk adının *pek* anlamıyla kullanılması gibi kızıl da aynı anlamda ve pekiştirme işleviyle görev yapmaya başlamıştır. *Qizil* sözünde de aynı gelişimi vurgulayan Laude-Cirtautas, *qizil dāli* ttü. "sehr verrückt" (çok deli); *qizil ğahil* ttü. "utterly ignorant" (oldukça akılsız); *qizil ümmi olan müştāri hanımlar* osm. "die des Lesens und Schreibens völlig unkundigen Kundinnen" (okuma ve yazmadan tamamen yoksun olan hanım müşteriler); *qizil+day ālā ğazdım* "ich habe mich gehörig versehen" (adamakıllı yanıldım) örnekleriyle konuyu somutlaştırmıştır.

B. İ. Tatarintsev (1987: 63), *kara küş-bile* yapısıyla *kızıl küş-bile* yapısını paralel görmüş aynı anlatım gücüyle kullanıldığını belirtmiş ve ayrıca *kızıl çanagaş* 'совсем раздетый' (tamamiyle çıplak); *kızıl üyer* 'сильное половое' (güçlü su baskını) kullanımlarında benzer semantik özelliklerin varlığını ifade etmiştir.

Tuvacada, *kızıl* sözünün TRS ve TSTY'de pekiştirme işleviyle ilgili olabilecek "oldukça, çok, tamamiyle" gibi bir anlamına rastlanmaz. Sadece bu madde başı altında var olan alt maddeler incelendiğinde şu anlamlandırmalar görülmüştür: *кызыл күш-биле* 'бар-ла күш-биле - изо всей силы' (kızıl küş-bile 'var gücüyle'); *кызыл чанагаш* 'шуут хеп чок - совсем голый, совершенно не одетый' (kızıl çanagaş 'tamamen çıplak'); *кызыл чудурук-биле* 'только с помощью самого кулака' (kızıl çuduruk-bile 'sadece yumruk yardımıyla'). Ayrıca, metinlerden fişlediğimiz *kızıl davan*, *kızıl but*, *kızıl hol-bile*, *kızıl kızımak* ve *kızıl-kılagar*, *kızıl e't* örneklerinde de bu birleşimlerde kullanılan renk adının anlamı güçlendirdiği ve pekiştirme yaptığı açıkça görülmüştür.

kızıl-çanagaş "çırçıplak"

kızıl e't "çırçıplak"

kızıl davan / kızıl but "yalın ayak"

• Чугле чүвүрлүг, **кызыл-чанагаш**, **кызыл-даван** боду акызының берген хунезинин адыштап алгаш, дезиптер эптиг арга тыппайн чоруп турда, саакка дедир барып олурап уези чоокшулап келген. (AM, 205)

Çügle çüvürlüg, kızıl-çanagaş, kızıl-davan bodu akızınıп берген хүезинин адыштап алгаş, дезиптер ептиг арга тıппайн çоруп турда, саакка дедир барып олурар үези çоокşулап келген.

"Sadece pantolonuyla, **yalın ayak**, ağabeyinin verdiği yoluğu avuçlayıp ..."

• *Ol bolza: biçii kijige öngür hep kedirbes; amdannıg çüve-bile totturbas; çassıg boldurbas; kızıl e't körgüspes; ... (MSTÇ, 53)*

"Bunlar: küçük çocuğa renkli kıyafetler giydirilmez; çocuk, tatlı yiyeceklerle doyurulmaz; sevimli hâle getirilmez; **çırçıplak** gösterilmez ..."

• бистиң аалдың чаш уруглары **кызыл-даван** маңнажып туржуктар. (TS, 92)

bistiñ aaldıñ çaş urugları kızıl-davan mañnajıp turjuktur.

"bizim köyün küçük çocukları **yalınayak** koşuştular"

kızıl çuduruk-bile "güçlü yumrukla"

• Мен дөмей-ле бо Кызыл чудуруум-биле-даа негээр мен! (AM, 231)

Men dömey-le bo kızıl çuduruum-bile-daa negeer men!

"Ben ayrıca bu **güçlü yumruğumla** da geri alırım!"

kızıl hol-bile "var gücüyle, bileğinin gücüyle"

• Кызыл хол-биле байыыр-кижи база турар. Оор-меге-биле байыыр кижги база турар. (TS, 120)

Kızıl hol-bile bayır kiji baza turar. Oor-mege-bile bayır kiji baza turar

"**Var gücüyle** (çalışıp) zenginleşen kişiler gibi, hırsızlıkla da zenginleşenler vardır.

kızıl küş-bile "var gücüyle, büyük bir çabayla"

• **Кызыл күжүң-биле** өстүрүп алган малың харамнанмас доруун-на кожай-дыр сен! (KA, 30)

Kızıl küjüñ-bile östürüp alğan malıñ haramnanmas doruun-na kojay-dır sen!

"**Büyük çabalarla** besleyip büyüttüğün hayvanlarını cimrileşmeden diğerleriyle birlikte salıveriyorsun!"

Diğer örnekler:

kızıl-kızımak "çok çalışkan", **kızıl-kılagar** "çalışmaya düşkün, çok çalışkan"

▪ KÖK

Kök sözünün TRS'de pekiştirmeyle ilgili anlamına rastlanmaz. TSTY'de ise sözün 6. anlamı *мырынай, шуут, аажок - совсем, совершенно, очень* 'tamamiyle, oldukça, çok' şeklinde verilmiştir. İç maddelerde yer verilen örnek söz birliklerinde sözün birlikte kullanıldığı kelimenin anlamını güçlendirerek pekiştirdiği görülmüştür: **көк инек** 'мырынай чуве билбес азы кижиргенмес - совсем ничего не понимающий или не боящийся щекотки' (*kök inek* 'hiçbir şey anlamayan, aptal'); **көк мөөн, көк суг** мырынай өл, бугу боду дериде берген - насквозь промокший, весь потный (*kök mөөн, көк sug* 'çok ıslak, bütün vücudu ter su içinde kalmış'), **көк сыный** аажок эзирик - сильно пьяный (*kök sıñу* 'çok sarhoş, zilzurma), **көк тулуп** шуут мелегей кижги - глупец, дурак (*kök tulup* 'çok aptal').

B. İ. Tatarintsev, kök renk adının *kök eleer* ' совершенно трезвый' (oldukça ayık), *kök mege* ' явная (наглая) ложь' (açıkça yalan), *kök sug, көк şalbaa* ' совершенно (насквозь) мокрый' (çok ıslak), *kök söök* ' очень худой' (çok zayıf), *kök melegey* 'круглый дурак' (çok aptal) gibi birleşimlerle pekiştirme işaretleyicisi olarak görev yaptığını belirtmiştir (1987: 63).

Bizim metinlerden fişlediğimiz birkaç örnek:

kök eleer "oldukça akla yatkın (ölçülü)"

- Ынаажык арага ишпезе-даа, улус-биле кады **көк элээр** хөөрежип олургулаар. (KB, 32)

Inaajik araga işpeze-daa, ulus-bile kadı kök eleer höörejiip olurgulaar.

"Inaajik, rakı ićenler arasında olsa da arkadaşlarıyla birlikte **oldukça akla yatkın (ölçülü) bir biçimde** sohbet ederler.

kök şımçır "suda fazlaca oynamak "

- Оът сүрүп ол-бо маңнажыр, суг кыдыыныщ шык черинде **көк шымчып**, шоолуг-ла тоттур оъттавас. (KB, 123)

O't sürüp ol-bo mañnajır, sug kıdınıñ şık çerinde kök şımçır, şoolug-la tottur o'ttavas.

"Oraya buraya koşuşup, su kenarında ıslak yerde **fazlaca** oynayarak, doya doya otlamayı ihmâl ederler."

kök möön "sırlıklam"

kök sug "ayn."

- ... эрээн хар моюннарывысче эчигейи кончуг кирерге, чээргеннеп чораан беш кижі шуут **көк мөөн** болдувус. (ADT, 96)

... ereen har moyunnarivısçe eçigeyn konçug kirerge, çeergennep çoraan beş kişi şuut kök möön bolduvus.

"... beşimiz odun kesmeye gittiğimizde, eriyen kar boynumuzdan girer girmez **sırlıklam** olduk."

- *Дериткени-даа хөлчөк, арны-бажы көк суг (С. Сурун-оол) (TSTY, 197)*

Deritkeni-daa hөлçök, arny-bajı kök sug.

Çokça da terlemiş, yüzü gözü **sırlıklam**.

SONUÇ

- Renklerin zihinde yarattığı kavramlar toplumdan topluma değişiklik gösterse de, ortak olan şey, her toplumda bu adların bir ifade aracı olarak (yönlerin, duygusal tepkilerin, unvanların adlandırılması gibi) kullanılmasıdır.
- Makalede Tuvaca üzerinden ele alınan, başlangıçta asıl anlamlarını korumakta olan renklerin, daha sonra isim, sıfat ve zarf işlevli sözcüklerle ayrı bir birleşim oluşturarak kendi anlamlarından sıyrılıp, yoğunlaştırma ve güçlendirme işlevlerine bürünerek birlikte kullanıldığı ifadenin anlamını pekiştirdiği görülmüştür.
- Bir sözün anlamsal boyutlarından hareketle zamanla söz birliklerinde gramatikal işlevler kazanması gibi doğal bir sürecin sonucu olarak da Tuvacada renk adlarının birlikte kullanıldığı sözün anlamını kuvvetlendirerek pekiştirdiği görülmüş, bu durum da lehçelerde kullanılan farklı bir pekiştirme yolunun daha varlığını ortaya koymuştur.
- İshakov, Pal'mbah ve Sat, Salzınmaa tarafından kaleme alınan Tuva gramerlerinde pekiştirmenin -Kır ekiyle, -p sesinin eklenmesi ile ve pekiştirme ifade eden zarfların yardımıyla ifade edildiği üzerinde durulmuş kelime tekrarlarının ve renk adlarının bu işlevle kullanıldığı hakkında herhangi bir görüş bildirilmemiştir. Türk dilinin pek çok sahasında ikilemelerin de pekiştirme fonksiyonuyla kullanılmasını kanıt göstererek bunun; ayrıca *kara*,

kızıl, kök renk adlarının bazı bilimsel çalışmalarla ve metinlerden taranan örneklerle tanıklanarak sıfat ve zarfların anlamlarının yoğunlaştırılmasını, yani pekiştirme sağladığı öne sürülerek Tuvacada sıfat ve zarfların pekiştirme yolları genişletilmiştir.

- I. Laude-Cirtautas'ın eserinde *kara cahil, kara kuru, kara yoksul*, (Yud.) *karaday buzup* "büsbütün yıkarak"; *kızılca kıyamet, kızıl deli, kızıl cahil, kızıl ümmi* örnekleri görülmektedir. Bunlardan hareketle de, benzer yapıların Türk dilinin diğer sahalarında da görülebildiği; ancak gramerlerde çoğunlukla ele alınmayan pekiştirmede farklı bir yolun tespit edilmesinin renk adlarının metin içinde kullanımına daha başka gözle bakılmasını gerektirmektedir.

Kaynakça

- AĞAKAY, Mehmet Ali (1964), "Pekiştirmeli Sıfatlar", **Türk Dili**, Cilt 13: 881-882.
- AKSAN, Doğan (1995), *Her Yönüyle Dil Ana Çizgileriyle Dilbilim*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- ANNAJ, Ellada Kan-oolovna (2016), "Leksemı kara 'çernıy', kök 'siniy', kızıl 'krasnıy' kak ekspressivnyı sredstva v tuvınskom yazıke", **Vestn. Novosib. Gos.Un-ta. Seriya: İstoriya, Filologiya**, T-15, Vıp. 9: Filologiya: 93-111.
- ASLAN, Sema (2002), "Türkiye Türkçesinde Küçültme ve Pekiştirme Kavramları ve -Cik Eki Üzerine", **Türk Dili**, C. 2002/I, S. 603, Mart: 224-228.
- ÇAĞATAY Saadet (1978), "Uygurcada Hendiadyoinler", **Türk Lehçeleri Üzerine Denemeler**, Ankara: Ankara Ü. DTCF Yay.: 29-66.
- DENY, Jean (1941), **Türk Dili Grameri (Osmanlı Lehçesi)**, (Çeviren Ali Ulvi Elöve), İstanbul.
- DİZDAROĞLU, Hikmet (1973), "Türkçede Pekiştirme", **Türk Dili**, S 254 (Eylül): 419-422.
- DONGAK, S.Ç. (2004), "Tsvet i ego simbolika v tuvınskoj koçevoj kul'ture", **Uçeniye Zapiski, Kızıl Vıpusk XX**: 213-227.
- EKİCİ Metin (2016), "Türk Kültüründe "Al" Renk", **Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi**, 16/2 Kış: 103-107.
- ERCİLASUN, Ahmet Bican (2008), "La Enklitiği ve Türkçede Bir "Pekiştirme Enklitiği" Teorisi", **Dil Araştırmaları**, S. 2: 35-56.
- GABAİN, A. v. (1968), "Renklerin Sembolik Anlamları" (Çeviren: Semih Tezcan), **Türkoloji Dergisi**, C.3, Ankara: DTCF Yayınları: 107-113.
- GENÇ, Reşat (1997), **Türk İnanışları ile Millî Geleneklerinde Renkler**, Ankara.
- GENÇ, Reşat (2009), **Türk İnanışları ile Millî Geleneklerinde Renkler ve Sarı Kırmızı Yeşil**, Ankara: AKM Yayınları.
- Harrison K. David, Raimy Eric. (2004), "Reduplication in Tuvan: exponence, readjustment and phonology", In **Proceedings of WAFL 1: Workshop in Altaic Formal Linguistics** by A. Csirmaz, Y. Lee and M. A. Walter. MITWPL 46, Cambridge MA.
- HATIPOĞLU, Vecihe (1973), **Pekiştirme ve Kuralları**, Ankara: Türk Dil Kurumu yayınları 372.
- HATIPOĞLU, Vecihe (1981), **Türk Dilinde İkileme**. Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi.
- HENGİRMEN, Mehmet (1999), **Dilbilgisi ve Dilbilim Terimleri Sözlüğü**. Ankara: Engin Yayınları.
- İNAN, Abdulkadir (1968), "Al Ruhı Hakkında", **Makaleler ve İncelemeler**, Ankara: 259-267.
- İSHAKOV, F. G. & PAL'MBAH, A. A. (1961), **Grammatika Tuvınskogo yazıka - fonetika i morfologiya**, Moskva: İzdatelstvo Vostoçnoy Literaturı.
- KALAFAT Yaşar (2012), **Türk Halk İnançlarında Renkler**, Ankara: Berikan Yayınları.
- KONONOV, A. N. (2015), "Türk Lehçelerinde Renk Adlarının Semantiği" (Çevirenler: R. Adzhumerova, E. Atmaca), **Gazi Türkiyat**, Güz 2015/17: 185-204.
- KORKMAZ, Zeynep (2003), **Türkiye Türkçesi Grameri-Şekil Bilgisi**, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- KORMUŞİN, İ. V. (2001), "Tsvetoobnaçeniya", **Sravnitel'no-istoričeskaya grammatika tyurkskix yazıkov - leksika**. Moskva: Nauka: 592-608.

- LAUDE-CİRTAUTAS, Ilse (1961), *Der Gebrauch der Farbzeichnungen in den Türkdialekten*, Wiesbaden: Harrasowitz Verlag.
- MAYZİNA, A. N. (2006), *Semantiçeskoye pole tsvetooboznaçeniy v altayskom yazıke (v sopostavlennii s mongol'skim yazıkom)*. Dissertatsiya. Gorno-Altaysk.
- MONGUŞ, D.A. (2011), *Tolkoviy Slovar' Tuvinskogo Yazıka*, Tom II. Novosibirsk: Nauka.
- ÖGEL, Bahaddin (1984), *Türk Kültür Tarihine Giriş*, C.6. Ankara, s.176.
- ÖZKAN, Bülent (2011), "Türkiye Türkçesinde İkili Tekrarlar", *Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic* Volume 6/1 Winter 2011: 1625-1648.
- SAT, Ş. Ç. & SALZINMAA, E. B. (1980), *Amgı Tıva literaturlug dil*. Kızıl: Tıvanın Nom Ündürer Çeri.
- TATARİNTSEV, B.İ. (1987), *Smsloviye svyazi i otnoşeniya slov v tuvinskom yazıke*. Moskva.
- TENİŞEV, E.R. (1968), *Tuvinsko-Russkiy Slovar'*. Moskva: İzdatel'stvo "Sovetskaya Entsiklopediya".
- TUNA Osman Nedim (1949), "Türkçede Tekrarlar-1", *Kowalski Özel Sayısı*, İstanbul, C. III, No: 3-4: 429-477.
- TUNA, Osman Nedim (1950), "Türkçede Tekrarlar-2", *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, C. IV: 35-82.
- TUNA, Osman Nedim (1986), "Türkçenin Sayıca Eş Heceli İkilemelerinde Sıralama Kuralları ve Tabii Bir Ünsüz Dizisi", *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı-Belleten*, 1982-1983, Ankara: 163-228.
- USEEV, Nurdin (2013), "Kara bol- Birleşik Fiilinin Anlamı Üzerine ya da Eski Türklerde Yetişkin Olmak", *Bengü Beläk. Ahmet Bican Ercilasun Armağanı* (Ed. Bülent Gül), Ankara: Türk Kültürünü Araştırmaları Enstitüsü: 451-455.
- ÜSTÜNER, Ahat (2003), *Türkçede Pekiştirme*, Elazığ.

İnternet Kaynakları:

http://rtyva.ru/press_center/tyva_news/7465/?sphrase_id=21301

Kısaltmalar

Hak.	Hakasça
Kbalk.	Kabardin Balkar
TRS	Tuvinsko-Russkiy Slovar'.
TSTY	Tolkoviy Slovar' Tuvinskogo Yazıka
TT	Türkiye Türkçesi
Tuv.	Tuvaca
Yak.	Yakutça
N	Noun
Adv.	Adverb
Adj.	Adjective
Alt.	Altayca

Taranan Eserler:

- ADT: Y. Promptov (2006), *Aziya Diptiñ Tövünde*, Kızıl.
- AM: Aldan Maadır - *Ögbelerge Turaaskadıg*, Kızıl 1997.
- KB: E. T. Tanova (), *Karabay*, Kızıl
- Kenin-Lopsan M. B. : «Төлге» («Жребий», 2003, Çev. И.О. Фоякова).
- MSTÇ: Polina Seren (2015), *Moolda Sengel Tıvalarınıñ Çañıldarı*, Kızıl.
- TS: Tojunuñ Saygarlıqçızı (<http://kizil.bezformata.com/listnews/chagis-suur-chagis-bdrlge/56018527/>)
<http://shyn.ru/>